

VLADIMÍR ŠAUR

K PROBLEMATICE BULHARSKÝCH SLOVESNÝCH ČASŮ

1. Skutečnost, že bulharština a makedonština má velké množství slovesných tvarů, je ovlivněna tím, že i neslovanské jazyky na Balkáně oplývají jejich bohatstvím. Specifický vývoj jihoslovanského slovesa začal dávno, pozorujeme jej již v staroslověnském období¹ (Bunina, 1959, 1970) a dokončen je až v současnosti.² Přitom i formulace gramatických příruček a školních učebnic ovlivňují užívání některých tvarů způsobem, který autoři těchto publikací interpretují jako normativní, ač neodpovídá přesně hovorovému jazykovému citu.³

Za této situace nepřekvapí, že k adekvátnímu vědeckému popisu složitého slovesného systému dochází po dlouhých desetiletích hledání a zejména že některé specifické gramatické kategorie zůstávaly nepoznány nebo nepřesně popsány. V podstatě až do r. 1938, kdy v Krakově vyšla stěžejní publikace L. Andrejčina (Andrejčin, 1938), si autoři, většinou nezávisle na sobě a ne dost důsledně, upravovali cizí gramatické termíny na jinak utvářenou domácí realitu. Proto jim — až na ojedinělé výjimky (Trifonov, 1905, 1908, 1933; Teodorov-Balan, 1940) — uniklo, které domácí jevy mají kategoriální charakter a jaké mezikategoriální vazby má specificky bulharština. Panovala tu i obsahová nejednota, což se v oblasti slovesného času projeвило až nestvůrně

---

¹ Proti jiným starším slovanským jazykům vede využití slovesa *chotěti* místo *byti* pro stsl. futurum k dalším posunům v oblasti kondicionálu a má vliv i na vyjadřování vidu. I participia jsou více gramatikalizována (Havránek, 1937).

² Dotváří se vlastně až v dílech dobrých stylistů 20. století (Jovkov, Stanev aj.); v dialektech je slovesný systém rovněž bohatý, nekryje se však přesně se spisovným a nekryje se mezi dialekty navzájem (Havránek, 1936, Mladenov, 1969, spec. 90—120; Bojadžiev, 1972, spec. 144—172); např. západobulh. dialekty nemají tvary od imperfektního l-ového přičestí (Stojkov, 1962, 94).

³ Úzus ovlivňovala, zvláště ve vyjadřování imperfekta a perfekta, práce (Andrejčin—Kostov—Nikolov, 1947), léta užívaná jako základní středoškolská příručka, která je kompromisem mezi pojetím vědeckých publikací L. Andrejčina a školským pojetím tradičním a obsahovala některé subjektivní formulace.

složitým pojmenováváním tvarů.⁴ (Stav byl ovšem podmíněn i celkovou úrovní gramatické teorie, nejen v Bulharsku. Až když teze, že jazykové jevy tvoří systém s jistou strukturou, byla rozpracována na konkrétní jevy, bylo možno lépe popsat i bulharské sloveso.)

Pro bulharštinu znamenalo více než pro kterýkoli jiný evropský jazyk poznání, že ne vše, co se dříve nazývalo „slovesným časem“, je záležitost právě temporální. Ponecháváme stranou rozmezí čas—vid, neboť tato problematika byla objasněna hlavně zásluhou Andrejčinových žáků (zvl. Stankov, 1966, 1969; Gerdzikov, 1973) a máme za to, že zvláště názor o domněle vidovém charakteru aoristu a imperfekta patří již minulosti. Komplikovanější je situace na rozmezí tempus : modus. Významná tu byla formulace (Andrejčin, 1938), že bulharština (a totéž platí o makedonštině⁵) má specifickou gramatickou kategorii pro rozlišení, zda mluvčí je nebo není svědkem sdělovaného děje, a že tato kategorie není ani temporální, ani modální, nýbrž specifická, v jiných evropských jazycích neznámá.⁶ Andrejčin původně tuto kategorii označil polsky „rodzaj wypowiedzi“; v dalších, již bulharsky psaných pracích (Andrejčin 1944, 1956, 1957, 1962 aj.) použil pro kategorii termínu *преизказно наклонение*, který převzaly i školní učebnice a užívá dnes jazykoveda. Není to právě šťastné, neboť termín svádí k chápání, že jde o jedno z „naklonění“, tedy o záležitost modu. A přitom jednotlivé formy se nazývají *преизказни времена*, což zase svádí k názoru, že jde o formy pro čas. — Latinsky Andrejčin kategorii označil „inopinativ“ (staví se proti termínu „admirativ“ (Weigand, 1925), nevstihujícímu podstatu); v české terminologii se ujalo „nepřímá výpověď“, jehož předností je, že nekoliduje s jinými termíny a nesvádí k chybnému chápání.

Máme za to, že jako název kategorie by bylo bulharsky nejlépe říkat *преизказност* a tvary pro její vyjadřování označovat *преизказни форми*, čímž se vyhneme termínům *наклонение* a *време*, pro tuto kategorii neustrojným.

2. Poznání kategoriálního charakteru „nepřímé výpovědi“ muselo být obtížné probojováno. Proti Andrejčinovi vystoupil nejprve A. Teodorov-Balan v časopise *Училищен преглед* a mezi oběma proběhla na stránkách tohoto listu v letech 1940—1944 výměna názorů, i o návazných otázkách. Později s Andrejčinem nesouhlasili další (Kănčev, 1960; Popželjazkov, 1962); Popželjazkovovi Andrejčin odpověděl (Andrejčin, 1962). Andrejčinovi protivníci nepochopili kategoriální podstatu nepřímé výpovědi, oprávněně však vystoupili proti okleštění kategorie času o některé běžně užívané tvary. Andrejčin totiž (nedopatřením?) nezařadil některé, v bulharštině běžné tvary

⁴ Např. prosté záporné futurum typu *няма да плета* označeno (Kalkandžiev, 1938) „бъдеще предполагаемо лично време“ („бъдеще време“ je v této gramatice málo užívané *не ще плета*, které není modálně neutrální). *Щах да чета* označeno (Костов, 1939) „минало несвършено време за обективна готовност“ (... за обективна готовност je v této gramatice u několika temporálních jednotek); *бил съм четял* bývá označeno *отдавна минало несвършено време* apod. („отдавна минало“ a „несвършено“ jsou neterminologicky dva vylučující se pojmy!)

⁵ Normativní gramatiky (Koneski, 1954, i jiné) to popírají, ale příklady, jimi uváděné, ukazují, že je tomu tak.

⁶ Je však v turečtině, kde ji vyjadřuje infix *-miş-*. Např. *okuđum*, četl jsem' proti *okuđumum* „říká, že) jsem četl“, nebo *okuđorum*, čtu' proti *okuđormumum* „říká, že) čtu“.

ani mezi časy, ani do nově formulované kategorie. To provedli až jeho následovníci, zvl. V. Stankov, M. Dejanova, R. Rusinov, některé s tím spojené otázky řešili P. Pašov a C. Gerdžikov a další.

Andrejčín uznává pro bulharštinu 9 temporálních jednotek⁷ a označuje je takto (tvary uvádíme v 3. sg., jinde dochází k homonymii):

1. <i>prézens</i> (сегашно време)	<i>четѐ</i>
2. <i>aorist</i> (минало свършено време)	<i>чѐте</i>
3. <i>imperfektum</i> (минало несвършено време)	<i>четеше</i>
4. <i>futurum</i> (бъдеще време)	<i>ще чете</i>
5. <i>futurum preteriti</i> (бъдеще време в миналото)	<i>щеше да чете</i>
6. <i>perfektum</i> (aoristi) (минало неопределено време)	<i>е чел</i>
7. <i>perfektum preteriti</i> (минало предварително време) (v gramatikách se ujal <i>termín plusquamperfektum</i>)	<i>беше чел</i>
8. <i>perfektum futuri</i> (бъдеще предварително време)	<i>ще е чел</i>
9. <i>perfektum futuri preteriti</i> (бъдеще предварително време в миналото)	<i>щеше да е чел</i>

Jednotky č. 1—5 tohoto výčtu jsou „časy“ vypravovací, tzv. „akční“, vyjadřují děj; jednotky č. 6—9 jsou tzv. „rezultativní“, vyjadřují stav, vzniklý z minulého děje (Pašov, 1965). Jednou z funkcí (nikoli ale funkcí jedinou) jednotek č. 2, 3, 5 a 7 je, že signalizují, že mluvčí byl svědkem sdělované skutečnosti; ostatní uvedené jednotky jsou z tohoto hlediska neutrální. Vyjadřování příznaku, že mluvčí nebyl svědkem vypovídané skutečnosti, přísluší jednotkám pro nepřímou výpověď.

Andrejčín však nezahrnul do temporálního systému

a) některé tvary, tvořené pomocí imperfektního *l*-ového přičestí. Uznává jen jako tvary nepřímé výpovědi *prézens-imperfektum* typu *той четял*, popř. jeho „silně-preizkaznou“ formu *той бил четял*; v praxi se však užívá i tvary typu *той е четял*, *той е бил четял*, *той беше четял*;

b) tvary, obsahující aoristové *l*-ové přičestí pomocného slovesa ve spojení s 3. os. *préz.* slovesa *byti*, tedy tvary typu *той е бил чел*, *той е цял да чете*, *той е цял да е чел*. Andrejčín mluví jen o podobách typu *той бил чел*, *той (бил) цял да чете/да е чел* (tj. bez *e*, *ca* v jejich sousedství) jako o tvarech nepřímé výpovědi, jako kdyby se tu ve 3. osobě muselo *e*, *ca* vynechávat vždy. Jazyková praxe je však jiná, tvary *e*, *ca* se vždy nevynechávají a jejich použitím mluvčí signalizuje jiné chápání skutečnosti než jejich vynecháním.

Jinými slovy: Andrejčín z temporálního systému správně vyčlenil ty tvary, které jako příznak signalizují nesvědectví, tj. skutečnost, že mluvčí nebyl svědkem děje, o němž mluví. O těchto tvarech správně hovoří jako o soustavě jednotek pro jinou gramatickou kategorii než čas. Zůstal však v půli cesty. Po vyčlenění tvarů pro nepřímou výpověď mu mělo ještě zbýt 9 temporálních jednotek, složených z některého z obou *l*-ových přičestí + *prézentu* slovesa *byti* (příp. i dalších morfémů), Andrejčín však takovéto jednotky do svého inventáře zahrnul jen 3, totiž ty, které jsou u nás pod č. 6, 8, 9. Zbývá ještě 6 temporálních jednotek (očíslovali jsme je 10—15 v návaznosti na 1—9

⁷ Pojmem „temporální jednotka“ označujeme soubor tvarů ve všech osobách a číslech příslušných jednomu tzv. slovesnému času. Např. současná částina má 3 temporální jednotky, *prézens*, *futurum* a *préteritum*; v němčině je jednou temporální jednotkou *ich tat* ve všech osobách a číslech, jinou jednotku tvoří *ich habe getan* ve všech osobách a číslech atd.

výše), totiž ty, které v bulharských mluvnicích před Andrejčinem bývaly označeny takto:

10. минало неопределено несвършено време	<i>той е четял</i>
11. минало предварително несвършено време	<i>той беше четял</i>
12. отдавна минало свършено време	<i>той е бил чел</i>
13. отдавна минало несвършено време	<i>той е бил четял</i>
14. минало неопределено време за обективна готовност ⁸	<i>той е щял да чете</i>
15. бъдеще предварително II ⁹	<i>той е щял да е чел</i>
	<i>той е щял да бъде чел</i>
	<i>той ще е бил чел</i>

Ve všech případech — snad až na jednotku č. 15 — jde o tvary užívané v krásné literatuře i hovorovém jazyce, na což právem upozornili Andrejčini žáci (Dejanová, 1968; Rusinov, 1968). Dejanova přináší materiál, dokládající užívání oněch tvarů. Rusinovovi jde především o teoretickou stránku věci — tvrdí, že i tyto formy mají kategoriální charakter, a zkoumá, jaký. Zdůvodňuje, že zatímco „изявително-лични форми“ typu *той четеше, той беше чел, той щеше да чете* signalizují osobní nepřítomnost mluvčího, jsou formy typu *той е четял, той е бил чел, той е щял да чете* „изявително-неутрални“, tj. jsou nositeli příznaku „kompaktnosti“ a z hlediska svědeckosti/nesvědeckosti jsou bezpříznakové. Proto se jich, tak jako perfekta, užívá i pro vyjadřování dějů, jejichž následky trvají v přítomnosti, tedy i při konstatování historické skutečnosti ve výrazech typu *Дубровчаните са бранели града, Работниците са работели при тежки условия* ap.

3. Patří ale všech 15 uvedených temporálních jednotek mezi slovesné časy?

Jsme toho názoru, že jednotky, námi očíslované 5, 9, 14 a 15, temporálními jednotkami nejsou, neboť bulharský mluvčí jich používá z jiných důvodů než pro vyjádření časového vztahu. Jejich funkci je vyjadřovat, že daný děj byl v minulosti zamýšlený, připravovaný, měl se stát, ale nedošlo k jeho uskutečnění. Tak např. *щял да дойда* (5) neznamená „přijdu po minulém ději“, ale „hodlal jsem přijít (a něco mi v tom zabránilo)“, tedy „nepřišel jsem (pro překážku)“, děj ireálný. Nebo *напразно щеше да е звънил* (9) neřekne Bulhar o tom, kdo zvonil u dveří bytu a nedozvonil se (v tomto případě se děj „zvonění“ konal a musí být použito jiného tvaru podle toho, co následuje), nýbrž o tom, kdo včas pochopil, že navštěvovaný není doma a že by se nedozvonil, proto si zvonění před jeho zamýšleným uskutečněním rozmyslel. To je záležitost modální, nikoli temporální, a proto má spíše pravdu Z. Goľab (Goľab, 1964), že jednotky č. 5 a č. 14 i jejich rezultativní příznakové členy č. 9 a č. 15 jsou „conditionalis typu balkánského“ a nikoliv slovesný čas.

Zbývá 11 jednotek, které považujeme za skutečně temporální. Ponecháme-li stranou prézens jako jednotku významově jasnou a vůči všem ostatním bezpříznakovou, jde o 2 časy budoucí a 8 minulých. Sémantika budoucích časů nečiní obtíže (futurum exactum jako rezultativní jednotku vůči futuru má

⁸ Termín má jen jedna gramatika (Kostov, 1939); jiné práce, pokud uvádějí tvar, nepojmenovávají jej.

⁹ Termín používají J. Trifonov a P. Kalkandžiev, první pro dva výše uvedené tvary, druhý pro poslední tvar. Formy se vyskytují velmi zřídka.

řada evropských jazyků), avšak rozumět minulým časům je velkým problémem snad pro každého cizince i pro mnoho Bulharů. Jeví se proto jako nutnost řešit otázku, co je v distinkcích těchto jednotek povahy temporální a co povahy jiné, popř. zda rozdíl mezi některými dvěma minulými časy není mimotemporálního charakteru (abstrahujeme od vidu, neboť s výjimkou přítomného, v němž dokonavá slovesa mohou stát jen po některých spojkách, lze v bulharštině tvořit od dokonavých i nedokonavých sloves všechny časy).

Naše stanovisko je, že skutečně temporálního charakteru jsou rozdíly mezi těmi jednotkami, které mohou stát vedle sebe ve větě nebo souvětí s tím, že vyjadřují temporální rozdíl. Jeden z dějů předchází či následuje ději jinému (při relaci předčasnosti) nebo je s jiným dějem současný, avšak trvá kratší či delší dobu (při relaci současnosti).

Předčasnostní je relace 2 : 7, srov.: *Говорих (2) с приятеля си, който се беше върнал (7) от Англия*. Základní děj, vyjádřený aoristem *говорих (2)* se odehrál po skončení děje, vyjádřeného plusquamperfektem *беше върнал (7)*. Obdobně mezi imperfektem (3) a (11), např. *Той знаеше (3) добре немски, защото беше учел (11) в Германия*, nebo mezi perfektem (6) a (12), např. *Римляните са завладяли страната, в която са били нахлули*, i mezi 10 a 13, např. *Онази жена всяка сутрин е ходела в черквата, макар и предишния ден да е била работела до късно*. Ve všech uvedených relacích bezpříznaková temporální jednotka, označená prvním číslem, vyjadřuje děj, následující po ději, vyjádřeném příznakovou temporální jednotkou, označenou druhým číslem.

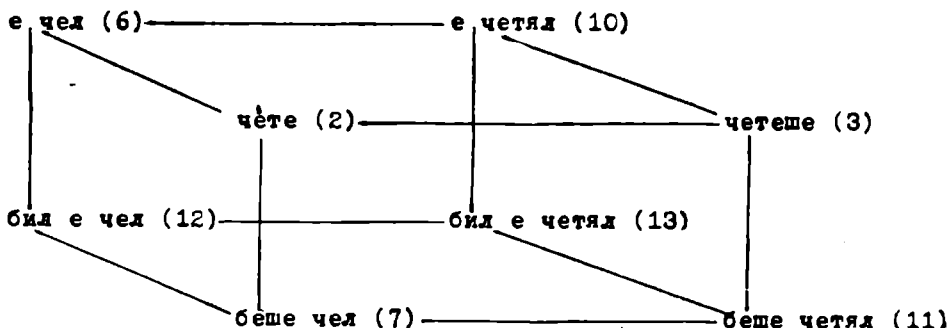
Pozn.: Ve smyslu práce (Pašov, 1965) vztah 2 : 7 je zároveň vztahem rezultativní jednotky k akční. Zda totéž platí i pro relace 3 : 11, 6 : 12, 10 : 13, bude třeba ještě zkoumat (Pašov jednotky 10, 11, 12, 13 nezahrnul); jsme zatím toho názoru, že i z hlediska rezultativnosti jsou všechny 4 vztahy stejného typu, tj. že rezultativnost je vlastností příznakového členu korelace předčasnosti.

Současnostního charakteru je vztah mezi jednotkami 2 : 3 (aorist : imperfektum), srov. *На първата пресечка ни спря (2) милиционерът, който ръководеше (3) движението*. Obdobného charakteru je relace 6 : 10, např. *Портиерът е изненадал (6) нашия пътник с няколкото чешки думи, които е знаел (10)*. Analogický je poměr i mezi 7 : 11 a 12 : 13, srov. *Преди да започнахме разговор с шофьора ни, на първата пресечка беше ни спрял (7) милиционерът, който беше ръководел (11) движението; Преди да е казал нашият пътник нещо, портиерът го е бил изненадал (12) с няколкото чешки думи, които е бил знаел (13)*. Ve všech relacích tohoto typu bezpříznaková temporální jednotka, označená prvním číslem, vyjadřuje základní vypravovaný děj, kdežto příznaková jednotka, označená druhým číslem, vyjadřuje děj doprovodný, se základním dějem současný, trvající zpravidla déle než základní děj.

Naproti tomu relace mezi jednotkami 2 : 6, 3 : 10, 7 : 12, 11 : 13 jsou jiného charakteru než temporálního. Příznaková (Rusinov, 1968) temporální jednotka, jejíž číslo uvádíme na prvním místě, označuje skutečný děj; bezpříznaková jednotka, jejíž číslo uvádíme na druhém místě, označuje stav, tedy něco, co vzniklo či vzniká nepozorováno mluvčím, zpravidla v blíže neurčitelném nebo mluvčím neznámém časovém okamžiku. Ukažme si to na nejběžnější z těchto relací aorist (2) : imperfektum (6). V největším počtu případů děj, vyjádřený aoristem, časově následuje po vzniku stavu, vyjádřeného perfektem. Tak je tomu např. ve spojení *забелязах (2), че ключът е изчезнал*

(6); klíč musel zmizet dříve, než mluví jeho zmizení zpozoroval. Může však nastat situace jiná, např. ve větě *тя извади хляба от фурната преди още да се е опекал*, popř. v její modifikaci do vztahu 11 : 13, srov. (*преди някаква случка*) *тя беше вадела хляба от фурната преди още да се е бил опекал*. Vytahování a opékání chleba je, zvl. při relaci 11 : 13, potenciálně současně, popř. časově předchází neuskutečněmu ději po předložce *преди*.

Uvedené relace můžeme vyjádřit přehledně graficky tak, že na svislé ose nanese vztah předčasnosti (s příznakovými členy dole), na vodorovné ose vztah souslednosti (s příznakovými členy vpravo) a na šikmé rozdíl mezi signalizací děje a signalizací stavu (s příznakovými členy vpravo níže); tvary označujeme opět podobou 3. sg.:

Tento graf ovšem vyjadřuje jen vztahy mezi minulými časy navzájem, nikoli vztahy časů minulých k neminulým.

Je tedy v bulharštině vedle přítentu, futura exacta dalších 8 skutečných „časů“, tj. 4 temporální jednotky pro časy „minulé“ (aorist, imperfektum, perfektum aoristi a perfektum s l-ovým přičestím imperfektním) a 4 „předminulé“. Je třeba všechny tyto jednotky pojmenovat. Starší termíny *отдавна минало ... време* pro jednotky č. 12 a č. 13 nejsou vhodné; nejde o dávnost, nýbrž o druh relace.

Domníváme se, že označil-li Andrejčín v r. 1938 jednotku č. 6 perfektum aoristi, bylo by nejvhodnější označit č. 10 jako perfektum imperfekti. Jelikož pro č. 7 je dnes vžitější termín *plusquamperfektum* než Andrejčínovo „perfektum preteriti“, zůstaneme u něho a odvodíme, že č. 7 by bylo vhodné pojmenovat *plusquamperfektum aoristi*, č. 11 *plusquamperfektum imperfekti*, 12 *plusquamperfektum perfektum aoristi* a 13 *plusquamperfektum perfektum imperfekti*. Bulharsky pak 10 *минало неопределено несвършено*, 11 *минало предварително несвършено* (tj. jako dosud), 12 *минало предварително неопределено свършено* a 13 *минало предварително неопределено несвършено време*. Je to poněkud dlouhé, ale rozhodně ústojnější a výstižnější než termíny dosavadní.

4. Ještě dodatek k přístupu mluvnic a učebnic pro cizince k popsaným otázkám. Zpravidla se tu bulharské minulé časy prezentují tak, že se začíná aoristem a imperfektem, což je správné (výjimečně předchází imperfektum aoristu, to je neústojné vzhledem k významu imperfekta, které má, na rozdíl

od aoristu, dvojí časovou orientaci). Potom se přistupuje zpravidla hned k perfektu aoristi, což už na správné nepovažujeme, neboť jde o čas, významově vstupující do vztahů s mnoha temporálními jednotkami (včetně prezentu, k němuž je jednotkou rezultativní) a navíc v 1. a 2. osobě tvarově kolidující se základním tvarem nepřímé výpovědi pro aorist. Dále je perfektem vůči některým temporálním jednotám (prézens příznakové, vůči jiným (aorist, plusquamperfekta) bezpříznakové, a to v různých vztazích, a ještě je bezpříznakové vůči tvarům nepřímé výpovědi. Žák, který ještě neumí ani tyto tvary tvořit, je těžko schopen příslušným vztahům porozumět.

Za daleko příhodnější, zejména pro cizince slovanské národnosti, bychom považovali jiný postup. Po seznámení s prezentem a aoristem vysvětlit podstatu kategorie nepřímé výpovědi a ukázat tvoření její aoristové formy (shodující se s minulým časem většiny slovanských jazyků, proto lehce osvojitelné). Tím žák pozná to nejpodstatnější z bulharského slovesného systému a další mu bude mnohem jasnější. Teprve pak by bylo na místě vysvětlovat tvoření a užití imperfekta a samozřejmě hned s tím i jeho tvaru pro nepřímou výpověď; tím žák pozná tvarový i funkční rozdíl mezi oběma bulharskými l-ovými přičestími a další je již navazování na tyto základní poznatky. K vysvětlení povahy perfekta aoristi je vhodné přistoupit tehdy, až se žák i v oblasti futura (tj. po poznání rozdílu *ме : сях да*) seznámí s tím, že rozdíl mezi vypravovací a jemu sousledným časem není rozdílem a jen aoristu proti imperfektu. Pak žák správně pochopí užívání perfekta a zejména to, proč Bulhar řekne *Римляните са отлеждали лоза, Окупационните войски са нахлули в чуждата им територия*. Podle toho, jak definuje slovesné časy většina učebnic a mluvnic, by tu měl stát tvar nepřímé výpovědi, poněvadž jde o nesvědectví. On tu však není, resp. nahrazením uvedených konstrukcí podobami *Римляните отлеждаха лоза, Окупационните войски нахлуха в чуждата им територия* se děj modálně posouvá, mluvčí vyjadřuje subjektivní nejistotu ve skutečnost, výpovědi vyjadřovanou.

Uvedené poznámky k bulharským slovesným časům vplynuly z pedagogické práce autora.

LITERATURA

- ANDREJČIN, L.: Kategorie znaczeniowe koniugacji bułgarskiej. Kraków 1938.
 АНДРЕЙЧИН, Л.: Основна българска граматика. София 1944.
 АНДРЕЙЧИН, Л.: Глаголните времена в българското страдателно спрежение. Сборник А. Теодоров-Балав, София 1956, 69—75.
 АНДРЕЙЧИН, Л.: Към характеристиката на перфекта в български език. Сборник С. Младенов, София 1957, 57—64.
 АНДРЕЙЧИН, Л.: Още по въпроса за преизказното наклонение. Български език 12, 1962, 91—99.
 АНДРЕЙЧИН, Л.—КОСТОВ, Н.—НИКОЛОВ, Е.: Български език. София 1947.
 БОЯДЖИЕВ, Т.: Говорът на село Съчанли, Гюмюрджинско. София 1972.
 БУНИНА, И.: Система времен старославянского глагола. Москва 1959.
 БУНИНА, И.: История глагольных времен в болгарском языке. Времена индикатива. Москва 1970.
 ДЕЯНОВА, М.: Относно семантиката на две глаголни форми в съвременния български език. Известия на Института за български език 16, 1968, 597—600.

- ДЕЯНОВА, М.: Изявителният перфект без спомогателен глагол в български език Известия... 19, 1970, 843—853.
- ГЕРДЖИКОВ, Г.: За спорните въпроси на българската темпорална система. Известия на Института за български език 22, 1973, 125—150.
- GOLAB, Z.: *Conditionalis typu bałkańskiego w językach południowo-słowiańskich ze szczególnym uwzględnieniem macedońskiego*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1964.
- HAVRANEK, V.: *Románský typ perfekta factum habeo a *casus sum, *casum habeo v makedonských dialektch*. Mélanges P. M. Naškovec, Brno 1936, 147—154.
- HAVRANEK, V.: *Genera verbi v slovanských jazycích*. Díl II. Praha 1937.
- КАЛКАНДЖИЕВ, П.: Българска граматика. София 1938.
- КОНЕСКИ, Б.: Граматика на македонскиот јазик. Том 2, Скопје 1954.
- КОСТОВ, Н.: Българска граматика. София 1939.
- КЪНЧЕВ, И.: Бележки върху някои сложни глаголни времена. Български език 10, 1960, 223—229.
- МЛАДЕНОВ, М.: Говорът на Ново Село, Видинско. София 1969.
- ПАШОВ, П.: Българските глаголни времена. Народна просвета 21, 1965, № 3, 52—63.
- ПОПЖЕЛЯЗКОВ, Т.: По въпроса за приказното наклонение. Български език 12, 1962, 84—91.
- РУСИНОВ, Р.: Към въпроса за изявителното наклонение в съвременния български език (минало несвършено неутрално време). Известия на Института за български език 16, 1968, 601—608.
- СТАНКОВ, В.: Имперфектът в съвременния български книжовен език. София 1966.
- СТАНКОВ, В.: Категории на индикатива в съвременния български книжовен език. Български език 17, 1967, 330—344.
- СТАНКОВ, В.: Българските глаголни времена. София 1969.
- СТАНКОВ, В.: Модална употреба на глаголните времена в съвременния български книжовен език. Известия на Института за бълг. език 15, 1967, 3—46.
- СТАНКОВ, В.: Преносната употреба на българските глаголни времена и въпросът за инвариантното значение на граматичните форми. Известия на Института за бълг. език 16, 1968, 577—586.
- СТОЙКОВ, С.: Българска диалектология. София 1962.
- ТЕОДОРОВ-БАЛАН, А.: Нова българска граматика. София 1940.
- ТРИФОНОВ, Ю.: Синтактични бележки за съединението на минало действително причастие с глагола съм в новобългарския език. Периодическо списание 56, 1905, № 3—4, 155—192.
- ТРИФОНОВ, Ю.: Значение на сложните (описателните) бъдещи времена в новобългарския език. Периодическо списание 59, 1908, № 1—2, 1—40.
- ТРИФОНОВ, Ю.: Съединение на *блж* с причастия на *-л* в новобългарския език. Сборник в чест на Л. Милетич, София 1933, 356—379.
- WEIGAND, G.: *Der Admirativ im Bulgarischen*. Balkan-Archiv 1, 1925, 150—152.

К ПРОБЛЕМАТИКЕ БОЛГАРСКИХ ВРЕМЕН ГЛАГОЛА

В статье рассматривается вопрос о числе глагольных времен в болгарском литературном языке и о них названиях. Особенно те времена, которые не включил в свою систему Л. Андрейчин, должны получить международные названия. Предлагается следующее решение: 1 настоящее время, 2 будущие (все с традиционными названиями) и 8 прошедших, 4 из которых включены в систему Андрейчина и 4, о которых Андрейчин не говорит. Для последних предлагаются новые термины. Из состава времен глагола исключаются формы для „будущего времени в прошедшем“ и его результативные разновидности; это не изъявительные, а модальные формы.